

DİNLER TARİHİ ARAŞTIRMALARI – VII

**TÜRKİYE'DE
DİNLER TARİHİ
(Dünü, Bugünü ve Geleceği)**

TÜRKİYE DİNLER TARİHİ DERNEĞİ YAYINLARI

TÜRKİYE'DE HIRİSTİYANLIK KONUSUNDA YAPILAN ÇALIŞMALAR ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Prof. Dr. Mehmet KATAR

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Bu tebliğde, öncelikle ülkemizde Hıristiyanlıkla ilgili yayımlanmış olan kitap, makale ve tercümeleleri genel hatlarıyla tespit etmeyi, arkasından bu çalışmaları kaleme alanlara göre tasnif etmeyi, son olarak da bu çalışmalarda tespit ettiğimiz sorunları ve bu sorunların çözümüne yönelik önerilerimizi sıralamayı esas aldık. Bu çerçevede, öncelikle Türkiye'de Hıristiyanlık konusunda yapılmış olan çalışmaları belirlemeye çalıştık. Ancak bu alanda yapılmış çalışmaları tam olarak tespit etmek kolay değildir. Çünkü Türkiye'de Hıristiyanlıkla ilgili yapılan çalışmaların tümünü bir arada gösteren güncel bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle biz, Hıristiyanlıkla ilgili yapılmış olan akademik çalışmaları tespit etmek için farklı zamanlarda değişik kimseler tarafından hazırlanmış olan Dinler Tarihi ile ilgili genel bibliyografik çalışmalardan yararlanma yoluna gittik. Bunun için son yıllarda yapılmış iki çalışmayı, Ar. Gör. İbrahim Sümer¹ ile Dr. Galip Atasagun'un² birkaç yıl ara ile Ankara ve Konya'da yayımlamış oldukları Dinler Tarihi ile ilgili bibliyografik çalışmaları esas aldık. Bu incelememizde karşılaştırmalı çalışmalar çerçevesinde Hıristiyanlığın bir yönünü ele alan eserler ile Adventizm, Yehova Şahitliği, Mormonluk, Sayentoloji gibi Hıristiyanlıkla ilişkili yeni birtakım grupları ve dinler arası diyalog gibi hususları ele alan kitap ve makaleleri dışarıda tuttuk. Dolayısıyla burada, araştırmamızda esas alınacak eserlerin sınırlarını çizmek zor olsa da, mümkün olduğunca Hıristi-

-
- 1 Ar. Gör. İbrahim Sümer, "Türkiye'deki Akademisyen Dinler Tarihçilerin Bibliyografyası", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara 2002, C. 43, S. 1, 187-229.
 - 2 Bkz. Galip Atasagun, "Türkiye'de Dinler Tarihi Çalışmaları", Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Konya 2005, C. 20, 203-248.

yanlık ve Hıristiyan toplumunun siyasi, sosyal ve kültürel bir meselesinin ele alındığı kitap ve makaleler esas almaya çalıştık.

Hıristiyanlıkla ilgili eserlerin tespitinde esas aldığımız bibliyografik çalışmalardan 2002 yılında İbrahim Sümer tarafından hazırlanmış olanında Hıristiyanlıkla ilgili otuz kadar kitap ile altmış kadar makale, 2005 yılında Galip Atasagun tarafından yayınlanmış olanında ise kırk beş kadar kitap ile seksen beş kadar makale adı bulunmaktadır. 2000'li yılların ilk yansına kadar olan dönem de, **ağırlıklı** olarak Dinler Tarihçileri tarafından yapılmış çalışmaların kaydedildiği bu iki bibliyografik eserin yayınlanması arasında geçen üç - dört yıllık zaman dilimi içerisinde Hıristiyanlıkla ilgili yayımlanmış olan esersayısının yaklaşık % 50 oranında **arttığı** görülmektedir. Ancak bu artış, Dinler Tarihçilerinin ani bir yayın artışından çok, bu iki bibliyografik eser arasındaki yaklaşım farkından kaynaklanmaktadır. Çünkü bu eserlerden birincisi sadece akademisyen Dinler Tarihçilerinin çalışmalarıyla sınırlı olmasına karşın, ikincisi Dinler Tarihçisi ve hatta ilahiyatçı olmayanların eserlerini de ihtiva etmektedir.

Hıristiyanlıkla ilgili çalışmaların yukarıda bahsedilen bibliyografik çalışmaların yayımlanmasından sonraki dönem de devam ettiği düşünülürse yeni yayınların eklenmesiyle Hıristiyanlıkla ilgili yayımlanmış kitap ve makale sayısının yukarıda belirtilenin iki katına kadar ulaşacağını tahmin etmekteyiz.³ Bu veriler ışığında ülkemizde Hıristiyanlıkla ilgili yayımlanmış esersayısının, diğer dinlerle ilgili çalışmalara kıyasla daha fazla olduğu ve bu çalışmaların Dinler Tarihi ile ilgili eserler içerisinde önemli bir yer tuttuğu açık bir biçimde görülmektedir.⁴

3 Yukarıda bahsettiğimiz Hıristiyanlıkla ilgili yapılmış çalışmalar listesine ülkemizde faaliyette bulunan Hıristiyanların, dinlerinin tanıtım ve propagandasını yapma amacıyla kaleme aldıkları eserler ile misyonerlik amacıyla yazılan bu eserlere tepki olarak Müslümanlar tarafından kaleme alınmış yayınlar **dâhil** edilmemiştir. Hıristiyanlık ile ilgili yapılmış yayın ve çalışmalar listesine bu tür eserlerin de **dâhil** edilmesi halinde, **karşımıza** yukarıda bahsettiğimiz rakamın birkaç katı **büyüklüğünde** bir kitap ve makale sayısı çıkmaktadır.

4 Ülkemizde Hıristiyanlıkla ilgili çalışmaların diğer dinlere kıyasla daha fazla olmasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bunların en başında Müslümanların kutsal kitabı olan Kuran'da Yahudilik ve Hıristiyanlığa çokça yer verilmesi gelmektedir. Kuran'da bu dinlere ve bu dinlere mensup kimselere geniş bir yer verilmektedir ve bu dinlere mensup kimseler genellikle çeşitli yönleriyle eleştirilmektedirler. Bu **durum** Müslümanları Yahudilik ve Hıristiyanlık üzerinde durmaya ve Kuran'ın dile getirdiği argümanları ispat-

Yukarıda sayıları hakkında genel bir bilgi verdiğimiz Hıristiyanlıkla ilgili çalışmaların çoğunluğu Dinler Tarihçileri tarafından oluşturulmuştur. Bu çalışmaların bir kısmı ise Hıristiyanlık ile ilgili hususlara merak gösteren ilahiyatçılar tarafından kaleme alınmıştır. Çoğunluğu Dinler Tarihçisi olmak üzere ilahiyatçılar tarafından yapılmış bu çalışmalar yanında başta tarih, siyasi tarih ve sanat tarihi gibi alanlar olmak üzere değişik bilim dallarına mensup bazı akademisyenler ile araştırmacı yazar kimliğine sahip bazı kişiler de Hıristiyanlık ve Hıristiyanlarla ilgili birtakım yayınlar yapmıştır. Hıristiyanlıkla ilgili yapılan çalışmalar arasında zikredilmesi gereken bir başka grup yayın ise tercümelerden oluşmaktadır.

Yukarıda verdiğimiz bu genel bilgilerden sonra Hıristiyanlıkla ilgili çalışmalarını, bu çalışmalarını yapanlara göre gruplandırmak ve bu gruplara birer -ikişer örnek vermek amacındayız. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi ülkemizde yayımlanan Hıristiyanlıkla ilgili akademik mahiyetteki çalışmaların önemli bir kısmı, Dinler Tarihçileri tarafından kaleme alınmış bulunmaktadır. Bu çerçevede Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin kurulmasından sonra, ilk Dinler Tarihi hocası olarak atanan Hilmi Ömer Budda'nın *İsa Meselesi, (İstanbul 1931)* adlı risalesinden günümüze kadar Dinler Tarihi alanında çalışmış ve eser üretmiş olan hemen her akademisyen Hıristiyanlık ile ilgili bir şeyler kaleme almıştır. Bu bağlamda Hıristiyanlıkla ilgili yayın yapmış olan Dinler Tarihçilerinin eserlerinin listesini büyük oranda İbrahim Sümer ve Dr. Galip Atasagun'un yukarıda zikredilen makalelerinde bulmak mümkün olduğu için burada ayrı bir liste vermenin gerekmediği kanaatindeyiz.

Dinler Tarihçileri yanında, ilahiyatın farklı bilim dallarında çalışan bazı akademisyenler de zaman zaman Hıristiyanlıkla ilgili çeşitli hususlarda

lamaya teşvik etmiştir. Müslümanları Yahudilik ve Hıristiyanlıkla ilgili çalışmalara teşvik eden bu genel husus yanında, onları Hıristiyanlığı daha fazla çalışmaya teşvik eden özel bir sebep de bulunmaktadır. Bu özel sebep; İslam'ın yayılmaya başladığı dönemlerden itibaren Hıristiyanların bu yayılma karşısında temel direnç unsurunu oluşturması ve yüzyıllar boyu süren Müslüman - Hıristiyan gerilimidir. Bu gerilim ve özel rekabet, Müslümanları ve yüzyıllar boyunca İslam'ın bayraktarlığını yapan Türkleri Hıristiyanlık ile hususlar üzerinde daha fazla durmaya yönlendirmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz bu iki gerekçe yanında son yüzyıllarda Batı Hıristiyan kültür ve medeniyetinin dünyaya egemen olması, bu din ve mensuplarını daha yakından incelemeyi zorunlu hale getirmiştir. Ayrıca ülkemize yönelik misyonerlik faaliyetleri gibi birtakım gerekçeler de Türkiye'de Dinler Tarihi alanında yapılan çalışmalarda Hıristiyanlığın özel bir öneme sahip olmasına neden olmuştur.

birtakım bilimsel eserler kaleme almaktadırlar. Bu akademisyenlerin bir kısmı, kendi alanlarını ilgilendiren Hıristiyanlıkla ilgili bazı hususları daha iyi anlamak amacıyla Hıristiyanlık ile ilgili çalışmalar yaparken, bir kısmı ise doğrudan doğruya Hıristiyanlığın temelini oluşturan ve daha çok Dinler Tarihiçilerinin ilgilenmesi gereken hususlarda yazmaktadırlar. Bu şekilde kendi alanının dışına çıkarak Hıristiyanlığın bütününe veya özüne taalluk eden meselelerde çalışma yapanlar iddialı birtakım başlıklarla eserler kaleme alsalar da bu eserlerde bazı eksik ve yanlışların olduğu dikkati çekmektedir. Bu çalışmalara Suat Yıldırım'ın *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık (Ankara 1988)* adlı eserini ve Mehmet Bayrakdar'ın *Bir Hıristiyan Dogması Teslis (Ankara 2007)* adlı kitaplarını örnek göstermemiz mümkündür.

Ülkemizde Hıristiyanlıkla ilgili bilimsel çalışmaların çoğunu, yukarıda belirttiğimiz gibi Dinler Tarihiçileri, bir kısmını da birtakım ilahiyatçılar yaparken bazı çalışmaları ise ilahiyatçı olmayan ve meselelere daha çok kendi alanlarının gerektirdiği tarih, siyasi tarih ve sanat tarihi gibi perspektifle yaklaşan akademisyenler yapmaktadır. Bu türden çalışmalara Yorgo Benlisoy ve Elçin Macar ikilisinin kaleme aldığı *Fener Patrikhanesi (Ankara 1986)* adlı eser ile Mehmet Ali Ağaoğulları ve Levent Köker ikilisi tarafından kaleme alınan *İmparatorluktan Tanrı Devletine (Ankara 1998)* ve *Tanrı Devletinden Kral Devlete (Ankara 1997)* gibi eserler örnek gösterilebilir.

Hıristiyanlıkla ilgili eserlerin bir kısmı ise yukarıda belirttiğimiz gibi akademisyen olmamakla birlikte konulara bilimsel perspektifle yaklaşmaya çalışan ve araştırmacı yazar kimliği taşıyan bazı kişiler tarafından yapılmaktadır. Bu tür araştırmacı yazarların kaleme aldığı çalışmalara Aytunç Altındal'ın *Üç İsa (İstanbul 1993)*, *Türkiye ve Ortodokslar (İstanbul 1995)* gibi eserlerini örnek olarak zikretmemiz mümkündür.

Buraya kadar bahsettiğimiz gruplarda yer alan çalışmalar, konuya genel itibarıyla bilimsel yaklaşan kişilerin yaptığı eserlerden oluşmaktadır. Bu hususta zikretmemiz gereken son grubu ise Hıristiyanlığı tanıtmak ve savunmak amacıyla yazılan, kısmen bilimsel mahiyetteki çalışmalar teşkil etmektedir. Bu tür çalışmalara Thomas Michel'in *Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş (Dinler Tarihine Katkı) (İstanbul 1992)*, P. Luigi Iannitto'nun *Hıristiyan Dininin Esasları (İstanbul 1982)* ve *Tanrı Tektir Hepimiz Kardeşiz (İstanbul 1983)* adlı eserleri ile Xavier Jacob'un kaleme aldığı *İncil Nedir? Tarihi Gerçekler (Ankara 1985)* ve *İsa Kimdir? (Ankara 1987)* gibi yayınlar örnek olarak gösterilebilir.

Hıristiyanlar tarafından yazılan bu tanıtıcı, ancak aynı zamanda kısmen bilimsel değeri bulunan çalışmalar yanında, tamamen misyonerlik amacıyla kaleme alınmış, hiçbir bilimsel perspektifi olmayan yayınlar da bulunmaktadır. Bu tür eserleri ise kayda değer çalışmalar gibi zikretmenin anlamı olmayacağını düşündüğümüz için bunlardan herhangi bir örnek vermeye gerek duymadık.

a)- Yapılmış Çalışmaların Genel Bir Değerlendirilmesi: Yukarıda gruplandırarak örneklendirdiğimiz eserlerden anlaşılacağı gibi ülkemizde Hıristiyanlıkla ilgili yapılmış çalışmaların sayısı diğer dinlerle ilgili yapılan çalışmalara kıyasla küçümsenmeyecek oranlara ulaşmış bulunmaktadır. Ancak sayısal alandaki bu yoğunluk sebebiyle Hıristiyanlıkla ilgili çalışmaların, olması gereken düzeyde bulunduğunu ve bu çalışmaların ülkemizde Hıristiyanlığa dair bilinmesi gereken bütün hususları ortaya koyduğunu söylemek mümkün gözükmemektedir. Aksine, diğer dinlere dair çalışmaların çoğunda olduğu gibi, hakkında en fazla eser üretilen ve dolayısıyla en iyi bilindiği varsayılan Hıristiyanlık ilgili çalışmalarda da birçok sorun bulunmakta, hatta bu çalışmalarda ciddi bilgi hatalarına rastlanmaktadır.

Biz, Hıristiyanlıkla ilgili çalışmalarda, yukarıda bahsettiğimiz türden bilgi hatalarını tespit etmek amacıyla özel bir çalışma yapmak yerine, önceki okumalarımızdan hatırladığımız birkaç örneği, eser ve yazar adlarını vermeden zikretmenin yeterli olacağını düşündük. Değişik kitap ve makalelerden derlediğimiz bu hatalı bilgilerde pek çok yanlış bilgi bulunmaktadır. Bu yanlışlar bağlamında İsa'ya sadece on iki havarinin iman ettiği söylenmiş, Montanistler anlamına gelen İngilizce "Montanists" kelimesi şahıs adı gibi anlaşılmış, yazarı belli olmayan "İbranilere Mektup" adlı Yeni Ahit metni Pavlus'a ait zannedilerek "Pavlus'un İbranilere Mektubu" ifadesi kullanılmış, Aryüsçü veya Aryanist ifadesi yerine bir ırk adı olan Ariler kelimesi kullanılmış, Kitabı Mukaddeste geçen ve kâhinlerin kullandığı birer bakı taşı olduğu anlaşılan urim ve tummim ise iki ayrı melek zannedilmiştir.

Değişik kitap ve makalelerdeki yanlışlara örnek olarak zikrettiğimiz hatalar yanında, özellikle bir kitapta yoğun yanlışlar bulunması sebebiyle eser ve yazar adı vermemekle birlikte, bu kitaptan sayfa belirterek bir iki örnek vermek istiyoruz. Bir Dinler Tarihi profesörüne ait olan bu kitapta İsa'nın doğumu ve çarmıhtan sonra dirilişi, yani paskalyanın zamanı yanlış verilmekte (sf. 23), daha ilginç ise İsa'nın doğumu ile yakalanıp yargılandıktan sonra haça gerilmesi aşamasındaki bilgiler birbiriyle karıştırılmaktadır.

Bu nedenle de çarpmıha gerilme aşamasında huzuruna götürüldüğü Galile bölgesinin yöneticisi olan oğul Hirodes⁵, İsa'nın doğduğu dönemdeki baba Hirodes⁶ sanılmaktadır (25. sf, 33 numaralı dipnot). Daha ilginç ise metinde bu hatam n yapıldığı yerde, fncilden yapılan **alıntı** ile İsa'nın **kral** Hirodes zamanında doğduğu açık bir biçimde anlaşılıyor, yazarın; bu doğumun Hirodes'in oğul Antipas zamanında olduğu şeklindeki bir ifadeyi kullanarak bizzat kendisinin fncilden yaptığı alıntıyla çeliştiği görülmektedir (sf. 25).

Yukarıda bahsettiğimiz eserde, inanılmaz bilgi yanlışları yanında terminoloji hususunda da herhangi bir hassasiyet gösterilm em ekte ve İsa için İncillerin bile çok rahat serdetmediği ifadeler kullanılmaktadır. Bu bağlamda İsa'nın **doğumundan** bahsedilirken "Matta İnciline göre kussa, Tanrı'nın Oğlunun soy ağacı ile başlamaktadır" ifadesi kullanılmakta (sf. 25-26) ve böylece Matta'nın, İsa'yı Tanrı'nın Oğul olarak tanıttığı iddia edilmektedir. Oysa Matta İncili "İbrahim oğul, Davut oğul İsa Mesih'in nesebinin kitabıdır"⁷ ifadesiyle konuya girmekte ve bahsettiğimiz esere kıyasla daha mütevazı davranarak İsa'yı Tanrı'nın Oğul olarak göstermeye çalışmak yerine, Yahudilerin beklediği **kral** olarak takdim etmekle yetinmektedir.

Yukarıda om ek olarak zikrettiğimiz bu bilgi yanlışları, sadece bir kişiyle sınırlı bulunmamakta ve daha başka kişilerin yazdıklarında da benzer

5 Bkz. Luka, 23/6-7.

6 Bkz. Matta, 2/1. (İsa'nın doğduğu dönem de Roma'ya bağlı bir uyruk kral olarak Filistin bölgesini idare eden Hirodes (Büyük Herod) kısa bir süre sonra ölünce oğulları ülkenin yönetim ini kendi aralarında paylaşmışlardır. Bu çerçevede Herod'un oğullarından Herod Antipas İsa'nın yaşadığı Galile bölgesinin idarecisi olmuştur. Bkz. Oxford Bible Atlas, Edited by Herbert G. May, G. Britain 1990, 84; The Complete Works of the Bible, Editor Paul D. Gardner, USA 1995, 239-240. Luka İnciline göre Hz. İsa, Yahudiler tarafından tutuklanıp idama mahkûm edildikten sonra hükmün yerine getirilmesi için Yahudiye bölgesinin idarecisi olan Romalı Vali Pilatus'un huzuruna çıkarılmış, ancak Vali; İsa'nın Galile bölgesinin sakini olduğunu öğrenince onu, o dönem de hac için Kudüs'te bulunan Hirodes'e (Herod Antipas'a) göndermiştir. Hirodes ise Hz. İsa'yı aşağılayıp eziyet ettikten sonra suçlu bulunduğu ve cezayı d& @yer olması sebebiyle tekrar Yahudiye bölgesinin idarecisi olan Vali Pilatus'a göndermiştir (Luka, 23/8-12). Meseleye yüzeysel yaklaşan akademisyenler, konuyu dikkatli bir biçimde tetkik etmediği için, İsa'nın doğduğu dönem de ülkeye yöneten Hirodes (Büyük Herod) ile onun ölümünden sonra ülkenin bir kısmının yönetim ini üstlenen ve İncil'de babası gibi Hirodes olarak bahsedilen Herod Antipas'ı birbirine karıştırmakta ve ciddi bir anakronizme düşmektedirler.)

7 Matta, 1/1.

yanlırlara rastlanmaktadır. Burada Hıristiyanlıkla ilgili çalışmalarda yer alan bilgi yanlırlarını, bu tür yanlırları tek tek örneklendirmek yerine, basına yansımış olan çarpıcı bir rneği zikretmekle sonlandırmanın uygun olacağı kanaatindeyiz. 2002 yılının Aralık ayında, İsa'nın babasının kim olabileceği hususunda İngiliz yayın kuruluşu BBC'de bir tartışma yaşanmış ve bu tartışmada İsa'nın babasının İncil'de bahsedilen Yusuf olabileceği dile getirilmişti. Bu tartışma Türk medyasının da ilgisini çekmiş ve din hassasiyeti olan muhafazakr eğilimli bir gazete, BBC'de dile getirilen İsa'nın babasının Yusuf olabileceği iddiasını, kendisini Dinler Tarihi konularında da yetkin gören bir ilahiyati profesöre sormuştu. Bu profesör, kendisine sorulan soruya cevaben; "Hz. Yusuf Mısır'da, Hz. Meryem ise Filistin'de yaşamıştır; bu denilen şey nasıl mümkün olsun ki? Bu iddiayı Yahudi kaynakları sık sık dile getiriyorlar" şeklinde trajikomik bir açıklamada bulunmuştu.⁸ şayet o saygıdeğer profesör, gazetenin dile getirdiği biçimde Dinler Tarihi uzmanlığı unvanını sahiplenme hususunda gösterdiği gayretin birazını da İncil'i okumaya ayırmış olsaydı, İsa'nın annesi Meryem'in, Yusuf adlı biriyle nişanlı olduğunu ve hamileliği sırasında da bu şahsın himayesinde bulunduğunu öğrenirdi. Dolayısıyla Yusuf ile Meryem arasındaki ilişkinin Yahudilerin dile getirdiği bir iddia değil, İncil'in bir beyanı olduğunu öğrenir ve en önemlisi tarihte, Hz. Yakup'un oğlu Yusuf'tan başka Yusuf adlı kimselerin de yaşamış olduğunu öğrenirdi.

Yukarıda verdiğimiz rnekler Hıristiyanlıkla ilgili çalışmaların bir kısmında ciddi bilgi yanlırlarının bulunduğunu ve gerekli itinanın gösterilmemesi halinde hata yapma riskinin oldukça fazla olduğunu ortaya koyaktadır. Ayrıca meselenin, sadece hatalardan uzak çalışmalar yapmakla hallolmayacağı ve bu alanda başka birtakım sorunların da bulunduğu, alanın çalışanları tarafından bilinmektedir.

b)- Başlıca Sorunlar: Hemen her alanda olduğu gibi genelde Dinler Tarihi, özelde ise Hıristiyanlık ile ilgili yapılan çalışmalarda karşılaşılan bazı sorunlar bulunmaktadır. Biz burada tespit ettiğimiz bazı sorunları şu şekilde sıralamanın uygun olduğu kanaatindeyiz.

1. Temel Kaynaklara Ulaşamama Sorunu: Dinler Tarihi ile ilgili yapılan bütün çalışmalarda olduğu gibi Hıristiyanlık ile ilgili yapılan çalışmalarda da en

8 "Hz. Meryem'e çirkin iftira" haber başlığı altında İhsan Süreyya Sırma'nın açıklamaları için bkz. <http://yenisafak.com.tr/arsiv/2002/aralik/24/g3.html>

başta gelen problemlerden birisi kaynak eser meselesidir. Yapılan çalışmalarda Hıristiyanlıkla ilgili temel eserlerin bir kısmına ulaşmak hala mümkün olmamaktadır. Ancak son yıllarda yaygın bir biçimde devreye giren internet sayesinde birçok kitap ve makaleye elektronik ortamda ulaşmak mümkün olduğu için kaynak sorunu belli bir oranda çözümlenmiş sayılabilir. Fakat ulaşılan bu eserler, genelde Hıristiyanlığın ilk ve temel kaynakları olmaktan çok, araştırmaya dayalı günümüz kitaplarından oluşmaktadır. Dolayısıyla Hıristiyanlık ile ilgili çalışmalarda temel kaynakların orijinal metinlerine ulaşamamak hala en önemli sorunlardan birini oluşturmaya devam etmektedir.

2. Dil Problemleri: Hıristiyanlığın temel kaynaklarına ulaşamama sorunu çözümlenecek olsa bile o noktada, kaynakları elde edememekten daha büyük bir sorun karşımıza çıkacaktır. Bu sorun klasik Yunanca, Latince, Süryanice ve hatta Aramca yazılmış olan temel kaynakları anlamayı ve değerlendirmeyi engelleyen lisan sorunudur. Günümüze kadar, Hıristiyanlık alanında yapılan çalışmalarda, Hıristiyanlığın temel kaynakları, özgün dil ve metinlerinden yararlanılmak suretiyle kullanılamamıştır. Henüz bu dilleri iyi derecede öğrenmiş olan herhangi bir Dinler Tarihçisinin bulunmaması sebebiyle yakın zamanda da bu metinlerin özgün dilleriyle kullanılması mümkün gözükmemektedir. Bu durum, Dinler Tarihçilerini; diğer dinlerle ilgili çalışmalarda olduğu gibi Hıristiyanlık ile ilgili çalışmalarda da, en iyi ihtimalle temel kaynakların günümüz batı dillerine yapılmış olan tercümelerine ve batılıların bu eserlerden yararlanarak hazırladıkları araştırmalara bağlı kılmaktadır. Bu ise ufukumuzu sınırlamakta ve bizleri, bu kaynakları tercüme eden veya bu kaynaklara dayalı olarak eser oluşturan kimselerin bakış açısına mahkûm etmektedir. Böyle bir ortamda batılı araştırmacıların çizdiği sınırların ötesine geçerek farklı bir bilgiye ulaşmak ve bugüne kadar söylenenlerin ötesinde özgün ve etkin çalışmalar yapmak mümkün gözükmemektedir. Bu nedenle klasik dil sorununun en kısa zamanda halledilmesi ve Hıristiyanlıkla ilgili temel kaynakları özgün dilleriyle kullanabilecek olan araştırmacıların yetiştirilmesi gerekmektedir.

Erken dönem Hıristiyan kaynaklarını, bu kaynakların yazıldığı klasik dillerden yararlanarak inceleyebilecek araştırmacıların olması gerektiğine dair beklentimiz ışığında mevcut şartlara baktığımızda, klasik dil bilen araştırmacıların yokluğu bir yana, batı dillerinde yazılan eserlerin dillerinin bile yeterince doğru bir biçimde anlaşılmadığı görülmektedir. Bu nedenle genelde bütün dinler, özelde ise Hıristiyanlık ile ilgili yapılan çalışmalarda yararlanı-

lan yabancı kaynaklardan alınan bilgiler, herhangi bir batı dilini yeterince iyi bilmemenin etkisiyle yanlış, hatta tam tersi bir anlamda anlaşılmaktadır. Araştırmacıların batı dillerine yeterince vakıf olmamasının neden olduğu bu yanlışları, birçok çalışmada görmemiz mümkündür.⁹

3. Terminoloji Sorunu: Ülkemizde Hıristiyanlıkla ilgili olarak yapılmış çalışmalarda, yararlanılan kaynaklardaki bazı bilgilerin doğru biçimde kullanılmamasının bir nedeni bilgilerin derlendiği kitapların dilini iyi bilememek olsa bile bir başka nedeni ise terminoloji sorunu ve meselelere tam vakıf olmama sorundur. Yapılan bazı çalışmalarda Hıristiyanlık ve Hıristiyanlığın içerisinden doğarak ayrı bir din haline geldiği Yahudilik ile ilgili kavram ve terimlerin bilinmemesinden kaynaklanan bazı hatalara rastlanmaktadır. Bu çerçevede en başta İncil'de geçen ve İsa için kullanılan "rab", "baba", "oğul" ve "mesih" vb. kelimelerin hangi bağlamda kullanıldığı anlaşılamadığı için birtakım yanlış anlamalar sergilenmektedir.

Terminoloji ve dil ile ilgili sorunlar nedeniyle özellikle antik yer ve şahıs isimleri dilimize ya batıda kullanıldığı biçimde veya yanlış bir biçimde aktarılmaktadır. Bu bağlamda Yeni Ahit içerisinde yer alan Yakup'un Mektubunun James olarak yazılması küçük bir örnek olarak zikredilebilir.¹⁰ İsim ve terimlerin Türkçeleştirilmesinde en yoğun hatalar ise yer adlarının Türkçeye çevrilmesinde yapılmaktadır. Bunlara bir örnek olması açısından İstanbul Kilisesinin patriklik merkezi haline getirilmeden önce Heraklea kentine

9 Burada yukarıda bahsettiğimiz türden tercüme hatalarına *Bir Hıristiyan Dogması Teslis (Ankara 2007)* adlı eserden örnek vermek istiyoruz. Bu kitabın 173. sayfasında Markos İncili 1/8'den alıntı yapılmakta ve "İsa'ya, Yahya ben seni su ile vaftiz ettim, o (?) seni Kutsal Ruh ile vaftiz edecek" denilmektedir. Açıkça görüldüğü gibi bu cümle, düzgün ve anlaşılır bir anlam ifade etmemektedir. Muhtemelen yazar da bu garipliğin farkında olduğu için cümlenin iyice anlamsızlaştığı noktada, cümle içerisine parantez içinde bir soru işareti koymakta ve bu suretle konuyu tam anlamadığını zımnen itiraf etmektedir. Oysa yazar, bu metnin, Kitabı Mukaddes'te bulunan Türkçe çevirisine bakarak cümleyi doğru bir biçimde anlayabilir ve halka hitap eden Yahya Peygamberin gelecek olan İsa için "Ben sizi su ile vaftiz ettim, o ise sizi Ruh'u'l Kudüs ile vaftiz edecek" (Markos, 1/8) şeklindeki ifadesini düzgün bir biçimde nakledebilirdi. Kanaatimizce bu durum, yazarın İngilizceyi iyi bilmemesinden çok, terminolojiye ve alanın bilgilerine yeterince hâkim olmamasından ve bir kaynaktan edindiği bilgiyi başka kaynaklara da onaylatarak teyit etme gibi bilimsel çalışmanın en önemli şartlarından birini yerine getirmemesinden kaynaklanmıştır.

10 Bkz. *Bir Hıristiyan Dogması Teslis*, 156.

bağlı olduğu bilgisini Türkçeleştirmek isteyen bazı araştırmacıların bu yeri Hereke olarak tercüme etmesi gösterilebilir.¹¹

4. Yeterli Bilimsel Titizliğin Gösterilmemesi İle İlgili Sorunlar: Hıristiyanlıkla ilgili çalışma yapanların, eserlerini oluştururken yararlandıkları Batılı kaynakları doğru olarak anlayamamasında, dil yetersizliği ve terminoloji ile ilgili eksikler önemli birer neden olsa bile bilimsel bir çalışmanın gerektirdiği hassasiyeti göstermemeleri çok daha önemli bir nedeni oluşturmaktadır. Diğer alanlarda olduğu gibi genelde Dinler Tarihi ve özelde Hıristiyanlık alanında bilimsel çalışma yapanların da bir kısmı, eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla bilimsel bir çalışmanın gerektirdiği titizlik ve hassasiyeti yeterince göstermemekte, bu nedenle elde ettikleri bilgileri titiz bir denetim ve kontrolden geçirmeden kullanmaktadırlar. Oysa dil yetersizliği gibi bir nedenle Batılı bir kaynaktan yanlış alınan bir bilgi, aynı hususta ikinci ve üçüncü bir kaynağın incelenmesi sayesinde büyük bir olasılıkla tespit edilecek ve böylece sıradan birtakım yanlışların önüne geçilmiş olunacaktır. Bu nedenle her alanda olduğu gibi Hıristiyanlık alanındaki çalışmalarda da bilimsel çalışmanın gerektirdiği bilimsel hassasiyete mümkün olduğu kadar uyulmalı ve bir kaynaktan elde edilen bilgi, başka kaynaklara teyit ettirilmeden mutlak doğru bilgiymiş gibi kullanılmamalıdır. Bunun yapılmaması halinde herhangi bir Batılı kaynaktan elde edilen bilginin yanlış olması veya doğru olsa bile bilgiyi derleyen kişinin yeterli düzeyde yabancı dil bilmemesi sebebiyle bunu yanlış anlaması ciddi hatalara neden olmaktadır. Genelde bu tür yanlışlar, o konuyu ilk araştıran kişi vasıtasıyla Türkçeye mal olduktan sonra başka bilim adamlarının çalışmaları ve lisansüstü öğrencilerinin tezleri vasıtasıyla iyice yaygınlaşmakta ve bir süre sonra bu bilgi tartışmasız doğru bir bilgi gibi görülmeye başlanmaktadır.¹²

[1] Bkz. Yunan Ortodoks Kilisesi, Ankara 2005, 36. Kitapta bu yanlış bilgiye Fener Patrikhanesinin Ökümeniklik İddiasının Tarihî Seyri (325-1453), İzmir 2000, 19, 32. adlı bir başka eser referans göstermektedir. Bu durum aynı yanlışın, daha önceki bir tarihte yayımlanan bir başka eserde de bulunduğunu ortaya koymaktadır.

[2] Dinler Tarihi alanındaki akademisyenlerin yapmış olduğu yanlışların, doktora tezleri ve ödevleriyle yaygınlaşması hususuna bir Dinler tarihçisi tarafından kaleme alınan *Hıristiyanlıkta İbadet, İstanbul 2003* adlı eser örnek olarak gösterilebilir. Bu kitapta başta İsa'nın doğumu ve dirilişi ile ilgili hususlar olmak üzere değişik konulardaki yanlış bilgiler yüksek lisans ve doktora öğrencileri tarafından kullanılmıştır.

5. Tanımlamalardaki Genelleyicilik Sorunu: Hıristiyanlıkla ilgili çalışmalarda tespit ettiğimiz en önemli hususlardan birisi de yapılan çalışmalarda kaynak olarak yararlanılan eserleri kaleme alan kişilerin fikri eğilimlerinin ve Hıristiyanlığın hangi mezhebine mensup olduklarının gözetilmemesi ve bu eserlerden elde edilen bilgilerin Hıristiyanlığın tümünü kapsayıcı bir üslupla ele alınmasıdır. Bu nedenle bir mezhebe veya şahsa ait bir anlayış, bütün Hıristiyanların genel kabulüymüş gibi veya erken dönem Hıristiyanlığa ait olup günümüzde genel olarak kabul edilmeyen bir düşünce, günümüze aitmiş gibi verilmektedir. Bu durum, Hıristiyanlıkla ilgili çalışmaların çoğunda görülmekte ve bu çalışmalardaki bilgiler, hangi dönem, kişi veya mezhebe ait olduğu gözetilmeden genele teşmil edilmektedir. Oysa konunun uzmanlarının bildiği gibi en temel meselelerde bile Hıristiyan gruplar arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların belirtilmeden verilmesi halinde bir grubun görüşü bütün Hıristiyanlara teşmil edilmiş ve bu suretle büyük bir hata yapılmış olmaktadır.

6. Önceliklerin Belirlenmemiş Olması ve Verimli Çalışamama Sorunu: Dinler Tarihi alanında yapılan ve yapılacak çalışmalarda öncelikle çalışılması gereken konuların ve aktüel meselelerin belirlenmemiş olması sebebiyle çalışmaların bir kısmı öncelikli veya aktüel olmayan konulara yönelmekte, bir kısmı ise birbirinin tekrarı olan birtakım çalışmalar olarak emek israfına neden olmaktadır. Genç araştırmacıları güncel olmayan konular yerine, ülkemizi ve İslam âlemini ilgilendiren güncel meselelere yöneltmek ve birbirinin tekrarı mahiyetindeki çalışmalardan kurtarmak için alanın önceliklerinin acil bir biçimde belirlenmesi gerekmektedir.

7. Denetim Eksikliği Sorunu: Yukarıda bahsettiğimiz sorunların sürüp gitmesinde etkin olan bir neden ise İlahiyat alanında olduğu gibi Dinler Tarihi bilim dalında da denetim mekanizmasının işletilmemesi, tez ve makalelerin daha kaliteli olması için danışmanlık, jüri üyeliği ve hakemlik gibi görevlerin hakkının verilmemesi gelmektedir. Bunlara, yanlış bilgiler içeren birtakım eserlerin, yazarlarının rencide olmaması için eleştirilmemesi -veya daha vahimi- yapılan yanlışların görülememesi gibi bir sorunu da eklemek gerekmektedir. Bahsettiğimiz bu gerekçelerle alan içi denetimin işletilmemesi sebebiyle hatalı eser ortaya koyanlar, genellikle hatalarından bile haberdar olmamaktadır. Bu denetimsizliğin bir an önce sonlandırılması ve yayımlanmış çalışmalardaki hataların kırıcı olmayan bir üslupla düzeltilmesi gerekmektedir. Bunun yapılmaması halinde bilim hayatının başlangıcında olan

genç araştırmacılar yeterli bilimsel hassasiyet nosyonuna sahip olam ayacak ve daha kötüsü yayımlanmış metinlerde bulunan yanlış bilgileri kendi tez ve makaleleriyle -günümüzün moda deyimleriyle- bir virüs gibi yayacaklardır.

Yukarıda bahsettiğimiz sorunları detaylandırarak arttırmak mümkündür. Bizim genel hatlarıyla belirtmeyi tercih ettiğimiz bu sorunlar sebebiyle genelde Dinler Tarihi, ozelde ise Hıristiyanlıkla ilgili çalışmalar, değişen dünya şartlarıyla bir tıkanma noktasına yaklaşmış bulunm aktadır. Ülkemizde Hıristiyanlıkla ilgili son derece sınırlı sayıda kaynağın bulunduğu, medya iletişim vasıtalarının yaygın olmadığı dönemlerde kütüphane raflarında kalan veya sınırlı sayıda okuyucuya ulaşan kitap ve makalelerde bazı yanlış bilgiler olsa bile fazla dikkati çekmemekteydi. Oysa günümüzde iletişimin ve bilgiye bu kadar kolay ulaşmanın söz konusu olduğu bir ortamda, artık eski geleneksel tarzla ve sınırlı kaynakla yayın yapmanın bir yararı olmadığı gibi bu eserlerdeki bilgi hataları sebebiyle alanın saygınlığını zedelemek gibi bir tehlike de bulunm aktadır. Bu nedenle denetim mekanizmalarını devreye sokmaya ve yapılacak çalışmalarda yeni bir ivme oluşturmaya ihtiyaç bulunm aktadır. Bu hususta yapılması gerekenleri birkaç m adde halinde öneriler başlığı altında sıralamak istiyoruz.

c)- **Öneriler:** Yukarıda belirttiğimiz sorunlar için önereceğimiz hususlar kısaca şu şekilde sıralamamız mümkündür:

1. Dinler Tarihi Derneğinin uzun süredir oluşturmaya çalıştığı Dinler tarihi ile ilgili yapılmış tez ve çalışmaların bir araya getirildiği bir veri merkezi oluşturulmalı ve bu suretle yapılmış çalışmalar belirlenmelidir.

2. Yapılmış bütün çalışmaların belirlenmesi esinden sonra alanın uzmanlarının bir araya geldiği bir çalıştay yapılmalı ve burada ileriye yönelik vizyonlar, çalışılması gereken öncelikli konular belirlenmeli ve bundan sonra yapılacak çalışmaların daha fazla sorun çözücü olması sağlanmalıdır.

3. Genç araştırmacıların klasik dil öğrenmesi teşvik edilmeli ve bundan sonra Araştırma Görevlisi alımında adayların, bir klasik dili belli düzeyde biliyor olması sağlanmaya çalışılmalıdır. Bu mümkün olm ayacaksa alınan yenileme anları klasik dilleri öğrenmeye teşvik edilmeli ve bunun için imkân oluşturulmalıdır. Böylece yeni nesil akademisyenler çalışacakları alanın özgün bilgilerini, aracılıları aradan kaldırarak bizzat kullanabilecek bir donanıma kavuşmuş olacaklardır.

4. Bilimsel hassasiyet ve titizliğin en üst düzeyde sağlanması için yapıcı eleştiri geleneğinin mutlaka başlatılması ve bu alanda yayımlanan sorunlu her kitap ve makalenin bir eleştirisinin yapılması gerekmektedir. Bunun yanında bilimsel yanlışları önceden önleme imkânı veren danışmanlık, tez takip komitesi üyeliği, jüri üyeliği ve bilimsel dergilerdeki hakemlik gibi görevler titiz bir biçimde uygulanmalı, bu suretle yazar açısından da telafisi zor olan yanlışların, yayımlanmadan önlenmesi sağlanmalıdır.

5. Bundan sonra yapılacak çalışmalarda kişi, grup ve mezhep farkları daha dikkatli bir biçimde göz önüne alınmalı ve bir şahıs veya grubun bir meseledeki anlayışı veya kabulü Hıristiyanlığın geneline teşmil edilmemelidir. Bunun için de "Hıristiyanlıkta..." şeklinde başlayan genelleyici başlık ve ifadeler yerine daha mütevazı ve gerçekçi ifade ve tanımlamalar tercih edilmelidir.